

BOLA HUQUQLARINI HIMOYA QILISH BO'YICHA MILLIY VA XALQARO HUJJATLARDA AKS ETGAN MASALALAR

Siddiqov Latifjon Baxtiyorovich

Toshkent viloyati pedagogik mahorat
markazi “Ijtimoiy –iqtisodiy fanlar
kafidrası” katta o'qtuvchisi
e-mail: latifjonsiddiqov1@gmail.com

Kalit so'zlar: Deklaratsiya, BMT, UNICEF, ekspluatatsiya, assambleyasi, protokollar, konvensiya,

Annotatsiya: Bola huquqlarini himoya qilish, nafaqat qonuniy jihatdan, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham muhimdir. Bolalar bizning kelajagimizdir, shuning uchun ularning huquqlari, sog'ligi va xavfsizligi har qanday jamiyat uchun ustuvor ahamiyatga ega bo'lishi kerak.

Аннотация: Защита прав ребенка важна не только юридически, но и социально и культурно. Дети-это наше будущее, поэтому их права, здоровье и безопасность должны быть приоритетом для любого общества.

Abstract: Protection of the rights of the child is important not only legally, but also socially and culturally. Children are our future, so their rights, health and safety should be a priority for any society.

Bizga malumki Birlashgan millatlar tashkiloti (BMT) – Yer yuzida tinchlikni mustahkamlash va havfsizlikni ta'minlash, davlartlarning o'zaro hamkorligini rivojlantirish maqsadida tashkil etilgan, 1945-yil 24-oktabrda tuzilgan. BMTni barpo etish to'g'risidagi qaror Sovet ittifoqi, AQSH, Xitoy, Angliya, tashqi ishlar vazirligining Moskvadagi kengashida 1943- yil, Ustavi esa San Fransisko konferensiyasida 1945-yilda qabul qilindi. BMT ustaviga dastlab 51 ta davlat imzo chekkan bo'lsa 2000-yilda ular soni 189 taga yetdi. Bugungi kunda 193 ta davlat rasmiy a'zo bo'lib, 2 ta davlat kuzatuvchi sifatida ishtirok etadi.

BMT Ustavida ko'rsatilganidek, u xalqaro tinchlik va xavfsizlikni saqlash, xalqlarning teng huquqli bo'lishi va o'z taqdirini o'zi belgilashi qoidasiga amal qilib, millatlar o'rtasida do'stlik munosabatlarini rivojlantirishni, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy muammolarni hal etishda xalqlar o'rtasida hamkorlik bo'lishini ta'minlashni ko'zda tutib, shu umumiy maqsadlarga erishishda millatlar harakatini uyg'unlashtirib turadigan markaz hisoblanadi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida bolalar alohida g'amxo'rlik va yordam huquqiga egadirlar deya takidlaydi. Qolaversa, jamiyatning asosiy tashkiloti hisoblanmish oila va tibbiy muhitga uning barcha a'zolari, ayniqsa, bolalar o'sibulg'ayishlari va farovonlikka ega bo'lishlari uchun jamiyat doirasidagi majburiyatlarni o'z zimmasiga to'liq oladigan bo'lishiga erishish maqsadida zarur himoya va yordam bilan ta'minlanishi lozim. Bolaning shaxsi sog'lom va har tomonlama uyg'unlashgan holda kamolotga yetishi uchun u oila g'amxo'rligida baxt, mehr-muhabbat va ongli tushunish vaziyatida o'sishi darkor. Bolani mana shunday alohida himoya qilish zarurligi, bolalar himoyasi va farovonligi, ayniqsa, bolalarni milliy va xalqaro darajalarda tarbiyalashga berish hamda asrab olish paytidagi himoyasi va farovonligiga doir qoidalariga, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Balog'atga yetmagan bolalarga nisbatan odil sudlov yuritishga doir minimal standart qoidalari (“Pekin qoidalari”) va Favqulodda holatlarda va qurolli mojarolar davrida ayollar va bolalarni himoya qilish to'g'risidagi deklaratsiya qoidalariga tayanib, jahondagi barcha mamlakatlarda nihoyatda og'ir sharoitlarda yashayotgan bolalar borligi hamda ular

alohida e'tiborga muhtoj ekanliklarini e'tirof etib, bolaning himoya qilinishi va uyg'un ravishda rivojlanishi uchun har bir xalqning an'analari va madaniy qadriyatlari muhim ahamiyat kasb etishini munosib tarzda hisobga olib, har bir mamlakatda, jumladan, rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalarning turmush sharoitlarini yaxshilash uchun xalqaro hamkorlik qilishning muhimligini inobatga olib BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1989-yil 20-noyabr kuni Bola Huquqlari To'g'risidagi Konvensiya qabul qilindi. Ushbu hujjatda belgilanishicha 18 yoshga to'lmagan inson zoti bola hisoblanadi. Bundan tashqari, bola huquqlarini xalqaro himoya qilish, jahon miqyosida bolalar manfaatlarini ta'minlash va ularning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bir qator xalqaro hujjatlar va konvensiyalar mavjud bo'lib, ularning eng muhimlari quyidagilardir bola huquqlari to'g'risidagi fakultativ protokollar.

Bu protokollar konvensiyaning o'ziga xos jihatlarini kengaytiradi, jumladan, bolalarning savdosi, ekspluatatsiyasi va harbiy harakatlarga jalb qilinishi kabi masalalar. Bu hujjatlar bolalarning himoyasini kuchaytirishga qaratilgan. •BMTning Bolalar fondi (UNICEF): UNICEF bolalar huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi, har yili turli hisobotlar, tadqiqotlar va dasturlar orqali bolalarning ahvolini yaxshilashga qaratilgan tashabbuslarni amalga oshiradi. •Regional konvensiyalar: Misol uchun, Evropa, Afrika va Amerikada bolalarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan o'ziga xos konvensiyalar mavjud bo'lib, ularning har biri mintaqaviy muammolarni hal qilishga yordam beradi. Bola huquqlarini himoya qilish, nafaqat qonuniy jihatdan, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham muhimdir. Bolalar bizning kelajagimizdir, shuning uchun ularning huquqlari, sog'ligi va xavfsizligi har qanday jamiyat uchun ustuvor ahamiyatga ega bo'lishi kerak. Bolalar uchun qulay muhit yaratish va ularning huquqlarini himoya qilish barchamizning burchimizdir. II. Metodologiya Ushbu maqolada bola huquqlarini xalqaro huquqiy himoya qilish masalalari o'rganildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodologik usullar qo'llanildi: hujjatlarni tahlil qilish.

Xalqaro konvensiyalar va hujjatlarni o'rganish, ularning mazmuni va qo'llanishini tahlil qilish. Statistik ma'lumotlar: UNICEF va boshqa tashkilotlarning hisobotlari asosida bolalar huquqlari himoyasi bo'yicha statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Taqqoslash: Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlardagi bola huquqlari himoyasi bo'yicha qonunchilik taqqoslandi. Ushbu metodologiya yordamida bola huquqlarini xalqaro huquqiy himoya qilishda mavjud muammolar, rivojlanish yo'nalishlari va takliflar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari bolalarning himoyasini kuchaytirishga va milliy qonunchilikni takomillashtirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Bolaning ota-onasi, qonuniy vasiysi yoki boshqa oila a'zolarining qarashlari yoki e'tiqodida o'z ifodasini topadigan maqom, faoliyat asosida kamsitish yoki jazolashning barcha shakllaridan bolaning himoyasini ta'minlash uchun hamma zarur choralarni ko'radilar. Ushbu davlatlar qatori O'zbekiston ham konvensiyani 1992-yil 9-dekabr kuni ratifikatsiya qilgan. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya bola huquqlarining keng doirasini ko'rib chiquvchi birinchi va asosiy majburiy xalqaro huquqiy hujjatdir.

Hujjat 54 ta moddadan iborat bo'lib, 18 yoshga to'lmagan shaxslarning ochlik va muhtojlik, shafqatsizlik, ekspluatatsiya va boshqa holatlardan xoli bo'lgan sharoitlarda o'z imkoniyatlarini to'liq rivojlantirishga qaratilgan individual huquqlarini batafsil bayon etadi. 1948 yilgi BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida bolalar alohida g'amxo'rlik va yordam obyektiga bo'lishi kerakligi ta'kidlangan. 1959 yilda BMT Bola huquqlari deklaratsiyasini qabul qildi. Uning asosiy tezisi shundaki, insoniyat bolaga o'zida mavjud bo'lgan narsalarning eng yaxshisini berishga majburdir. U milliy va xalqaro darajada bolalarni himoya qilish va farovonligini ta'minlashning o'nta ijtimoiy va huquqiy tamoyillarini e'lon qiladi. Deklaratsiya ota-onalar, jismoniy shaxslar, nodavlat notijorat tashkilotlari, mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarini unda belgilangan huquq

va erkinliklarni tan olishga va hurmat qilishga intilishga chaqirdi. Shuningdek, deklaratsiyada bolalarni alohida himoya qilish, ularning erkinliklari va qadr-qimmatini hurmat qilish sharoitida sog'lom va normal rivojlanishi uchun imkoniyat va shart-sharoitlarni ta'minlash zarurligi qayd etilgan. Muhokama Afsuski dunyo bo'ylab bola huquqlari huquqiy himoyasi bo'yicha keng ko'lamli islohatlar natijasida turli tuman hujjatlar qabul qilingan bo'lsada, bola huquqlari to'liq ta'minlanganicha yo'q. Zero, har qanday davlatning kelajagi hamisha yosh avlodga to'g'ridan to'g'ri bog'liq. Bunga misol qilib Falastin, Sudan kabi davlatlardagi vaziyatlarni keltirishimiz mumkin. G'azo sektoridagi urush bolalar uchun halokatli oqibatlariga olib kelmoqda. Falastin Sog'liqni saqlash vazirligining so'nggi ma'lumotlariga ko'ra, 14,000 dan ortiq bola halok bo'lgan; yana minglab bolalar jarohat olgan. Xavfsiz joylar yo'q. G'azo bolalarining barchasi urushning travmatik tajribalariga duch kelishdi, buning oqibatlari esa umr bo'yi davom etadi.

Taxminan 1.9 million odam - G'azo aholisining taxminan 9 foizi - ichki ko'chmanchi deb hisoblanadi. Ularning yarmidan ko'pi bolalar. Ular suv, ovqat, yoqilg'i va dori-darmon yetishmovchiligidan azob chekmoqda.

Xulosa: Ushbu masala yuzasidagi farq rivojlangan va qoloq mamlakatlarda yaqqol ko'zga tashlanadi bunday vaziyatdan tezroq halos bo'lish uchun mening shaxsiy fikrim quyidagicha. ta'limga teng imkoniyatlar yaratish ta'lim sifatini yaxshilash va barcha bolalarga, jumladan, qizlar, qishloq joylaridagi va nogiron bolalarga ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish kerak buning uchun maktablar qurilishi, o'quv darsliklarini modernizatsiyalash va o'qituvchilarni o'qitishni rivojlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017.
2. “Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya” 1989 y.
3. “Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6- noyabrdagi PQ-4884-sonli Qarori.